

Dadansoddi ar gyfer Polisi

Llywodraeth Cynulliad Cymru
Welsh Assembly Government

Ymchwil gymdeithasol
Social research

Number:11/2010

www.cymru.gov.uk

Arolwg Cymru Blynyddoedd Cynnar a Gofal Plant 2009 Crynodeb Gweithredol

**Arolwg Cymru Blynyddoedd Cynnar a Gofal Plant
2009**

Crynodeb Gweithredol

**Ruth Smith, Eloise Poole, Jane Perry, Ivonne Wollny,
Alice Reeves, Cathy Coshall a John d'Souza**

National Centre for Social Research

Barn yr ymchwilydd a fynegir yn yr adroddiad hwn ac nid yw Llywodraeth
Cynulliad Cymru'n rhannu'r farn honno o reidrwydd

Am ragor o wybodaeth, cysylltwch ag: Joanne Starkey

Yr Is-adran Ymchwil Gymdeithasol

Llywodraeth Cynulliad Cymru

Parc Cathays

Caerdydd

CF10 3NQ

Ffôn: 029 2082 6734

Ebost: joanne.starkey@cymru.gsi.gov.uk

Ymchwil Gymdeithasol Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2010

© Hawlfraint y Goron 2010

Crynodeb Gweithredol

Cyflwyniad

Mae'r adroddiad hwn yn darparu prif ganfyddiadau Arolwg Gofal Plant a'r Blynyddoedd Cynnar yng Nghymru a gynhaliwyd yn 2009. Fe'i hariannwyd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru ac fe'i cynhaliwyd gan y Ganolfan Genedlaethol Ymchwil Cymdeithasol (NatCen). Nod yr astudiaeth yw darparu gwybodaeth berthnasol a chyfredol am ddefnydd rhieni o ofal plant ac addysg y blynyddoedd cynnar, ac am eu safbwyntiau a'u profiadau o ofal plant.

Mae gofal plant wedi bod yn nodwedd allweddol o weledigaeth Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer Cymru well. Ers datganoli mae nifer o gynlluniau a strategaethau gofal plant wedi'u sefydlu sydd wedi cydnabod y buddiannau y gall gofal plant eu rhoi i rieni, plant ac i'r economi. Strategaeth Gofal Plant Cymru (Llywodraeth Cynulliad Cymru 2005) yw'r ddogfen ddiweddaraf sy'n nodi'n fanwl sut y bydd Llywodraeth y Cynulliad yn helpu i sicrhau: bod gofal plant yn cefnogi anghenion plant yng Nghymru o ran eu datblygiad; bod gofal plant ar gael yn eang am bris y gellir ei fforddio fel bod rhieni'n gallu hyfforddi neu weithio; a bod y gofal plant a ddarperir yn rhoi hyblygrwydd a dewis i rieni ynglŷn â sut i gydbwyso ymrwymadau teulu a gwaith, ac ymrwymadau eraill.

Ers cyhoeddi'r Strategaeth Gofal Plant fe fu rhai datblygiadau sylweddol ym maes gofal plant, yn cynnwys Deddf Gofal Plant 2006 a Mesur Plant a Theuluoedd (Cymru) a basiwyd gan Lywodraeth Cynulliad Cymru yn 2009. Mae Deddf Gofal Plant 2006 yn sail i strategaeth gofal plant Llywodraeth Cynulliad Cymru ac yn cynnwys yn y ddeddf: disgwyliad teg rhieni y bydd gofal plant o ansawdd uchel ar gael yn rhwydd; cyfrifoldebau'r Awdurdodau Lleol i roi gwybodaeth i rieni a'u cefnogi yn eu swyddogaeth rianta. Mae hefyd yn rhoi dyletswydd ar Awdurdodau Lleol yng Nghymru i: sicrhau y darperir gofal plant digonol i fodloni gofynion rhieni yn eu hardal; a sicrhau bod yr ystod lawn o wybodaeth sydd ei hangen arnynt ar gael i rieni.

Mae Mesur Plant a Theuluoedd (Cymru) yn adeiladu ar sylfeini Cymorth a Dechrau'n Deg i fynd i'r afael â thlodi plant a chryfhau'r ddeddfwriaeth gwarchod plant a gofal dydd sy'n bod eisoes. Atgyfnerthir hyn gan ddrafft Strategaeth Tlodi Plant Cymru (Llywodraeth Cynulliad Cymru 2010) Llywodraeth Cynulliad Cymru sy'n cynnwys blaenoriaeth i hybu gofal plant hygyrch, fforddiadwy o ansawdd uchel. Mae'r adroddiad yn disgrifio'n fanwl pa ofal plant a ddefnyddir gan wahanol fathau o deuluoedd, newidiadau yn y defnydd a wneir o ofal plant dros y blynyddoedd, rhesymau rhieni dros ddefnyddio neu beidio â defnyddio gofal plant a thros ddewis darparwyr penodol, a barn rhieni am y darparwyr a ddefnyddiwyd ganddynt.

Methodoleg

Cynhaliwyd yr arolwg rhwng mis Medi a mis Rhagfyr 2009 gydag ychydig dan 600 rhiant yn cymryd rhan. Detholwyd y sampl o rieni ar hap o gofnodion

Budd-daliadau Plant. Roedd gan bob un o'r rhieni blant 14 oed neu iau er mwyn canolbwyntio ar y grŵp oedran sy'n cael ei gynnwys yn fwyaf aml ym mholisi'r Llywodraeth ar ofal plant. Roedd rhaid i'r prif atebwr fod yn bennaf gyfrifol neu'n gyfrifol ar y cyd am wneud penderfyniadau am unrhyw ofal plant yr oedd y plentyn/plant yn y cartref wedi ei dderbyn; mam y plentyn/plant oedd y rhain fel arfer ac roedd 95% o'r atebwyr yn fenywod. Cynhaliwyd cyfweiliadau wyneb yn wyneb yng nghartrefi pobl ac roeddent yn cymryd tri chwarter awr ar gyfartaledd. Y gyfradd ymateb gyffredinol ymhlith y rhai oedd yn gymwys ar gyfer yr arolwg oedd 67%.

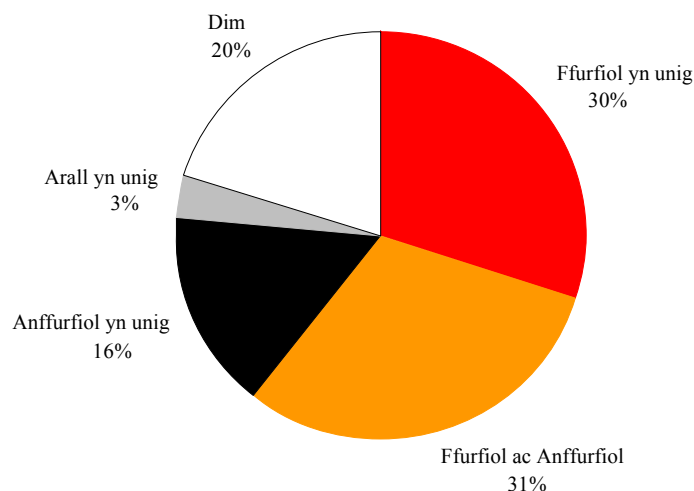
Defnyddiodd yr astudiaeth ddiffiniad cynhwysol iawn o ddarpariaeth gofal plant a'r blynyddoedd cynnar. Gofynnwyd i rieni gynnwys unrhyw amser nad oedd eu plentyn gyda rhieni preswyl, neu eu cymar presennol, neu yn yr ysgol. Roedd hyn felly yn cynnwys gofal plant anffurfiol, megis neiniau a theidiau, yn ogystal â gofal plant ffurfiol ac addysg y blynyddoedd cynnar. Ar gyfer plant oedran ysgol, roedd y diffiniad o ofal plant yn cynnwys amser a dreuliwyd yn mynychu gweithgareddau cyn ac ar ôl ysgol. Roedd y cyfweiliadau yn cynnwys cwestiynau ar ddefnydd y teulu o ofal plant yn ystod yr wythnos gyfeirio yn nhymor yr ysgol (sef yr wythnos fwyaf diweddar yn ystod y tymor) ac yn ystod gwyliau'r ysgol.

Defnyddio gofal plant ac addysg y blynyddoedd cynnar

Roedd wyth deg y cant o deuluoedd yng Nghymru yn defnyddio gofal plant yn ystod yr wythnos gyfeirio yn nhymor yr ysgol. Roedd 30% yn defnyddio gofal plant ffurfiol yn unig, 31% yn defnyddio gofal plant ffurfiol ac anffurfiol ac 16% yn defnyddio gofalwyr anffurfiol yn unig (roedd 3% o deuluoedd yn defnyddio mathau o ofal plant na ellid eu dosbarthu yn ffurfiol neu'n anffurfiol).

Defnydd o ofal plant ffurfiol ac anffurfiol

Sail: Pob teulu

Cynyddodd y defnydd o ofal plant ffurfiol ac addysg blynyddoedd cynnar yn ystod y tymor rhwng 2004 a 2009. Roedd y rhan fwyaf o'r newid hwn yn deillio o'r ffaith bod mwy o deuluoedd yn defnyddio gwasanaethau y tu allan i'r ysgol (megis clybiau brechwast a chlybiau ar ôl ysgol – er enghraifft, gwelwyd

cynnydd yn nifer y teuluoedd a oedd yn defnyddio clybiau a gweithgareddau y tu allan i'r ysgol ar safle ysgol, o 8% yn 2004 i 19% yn 2009). Gellir esbonio'r cynnydd hwn yn rhannol oherwydd newidiadau ym methodoleg yr arolwg, ond mae'n debyg ei fod yn dangos newid gwirioneddol hefyd. Mae'r ganran sy'n defnyddio gofal plant anffurfiol (megis neiniau a theidiau) wedi aros yn sefydlog rhwng 2004 a 2009.

Roedd y defnydd o wahanol ffurfiau ar ofal plant yn amrywio yn ôl oedran eu plentyn a'u hamgylchiadau. Plant 3 a 4 oed a oedd yn fwyaf tebygol o fod mewn gofal plant, yn bennaf oherwydd yr hawl i oriau addysg y blynyddoedd cynnar yn ddi-dâl. Yn wir, roedd 95% o'r rhai 3-4 oed a oedd yn gymwys i dderbyn yr oriau di-dâl, mewn addysg y blynyddoedd cynnar. Y rhai rhwng 12 ac 14 oed oedd leiaf tebygol o dderbyn gofal plant (56%).

Roedd plant o deuluoedd a oedd yn gweithio a theuluoedd incwm uwch yn fwy tebygol o fod mewn gofal plant ffurfiol na'r rhai o deuluoedd nad oedd yn gweithio neu o deuluoedd incwm isel (e.e. roedd 53% o blant mewn teuluoedd lle'r oedd y cwpl yn ennill dau gyflog yn derbyn gofal plant ffurfiol, o'i gymharu â 24% o deuluoedd lle nad oedd y cwpl yn gweithio; tra bod 41% o blant mewn aelwydydd ag incwm o lai na £10,000 yn defnyddio gofal plant ffurfiol o'i gymharu â 63% o blant mewn aelwydydd ag incwm o £45,000 neu fwy). Dangosodd dadansoddiad atchweliad fod cyswllt annibynnol rhwng statws gwaith a defnydd gofal plant ffurfiol gan blant cyn oedran ysgol (h.y. roedd teuluoedd a oedd yn gweithio yn fwy tebygol o ddefnyddio gofal plant ffurfiol na theuluoedd nad oedd yn gweithio hyd yn oed pan ystyriwyd ffactorau eraill megis incwm). Roedd cyswllt annibynnol hefyd rhwng incwm a defnydd gofal plant gan blant oedran ysgol. Roedd plant mewn teuluoedd mwy (h.y. y rhai â thri neu fwy o blant) yn llai tebygol o ddefnyddio gofal plant na'r rhai mewn teuluoedd llai (56% o'i gymharu â 67-76%). Hefyd, roedd plant a oedd yn byw yn yr ardaloedd gyda'r lefelau amddifadedd uchaf yn llai tebygol o ddefnyddio gofal plant ffurfiol (40%) na'r rhai a rhai oedd yn byw yn yr ardaloedd lle'r oedd y lefelau amddifadedd isaf (46%) (er nad oedd y berthynas yn llinol - gyda phlant yn yr ail gwintel lleiaf amddifad y mwyaf tebygol o ddefnyddio gofal plant ffurfiol - 55%).

Pecynnau gofal plant a'u dibenion

Ymhlith plant cyn ysgol, roedd y tri pheccyn gofal plant mwyaf cyffredin yn cynnwys mewn canolfan yn unig (e.e. dosbarth meithrinfa, meithrinfa ddydd, cylch chwarae 27%); cyfuniad o ofal mewn canolfan a gofal anffurfiol (23%); a gofal anffurfiol yn unig (13%). Ymhlith plant oedran ysgol, y tri pheccyn mwyaf cyffredin oedd gofal anffurfiol yn unig (17%); gofal ffurfiol y tu allan i'r ysgol yn unig (h.y. clwb brechwast neu ar ôl ysgol 15%); a chyfuniad o'r ddau (13%). Dim ond canrannau bychan o blant oedd mewn unrhyw becyn gofal arall.

Dim ond ychydig dan hanner y plant cyn ysgol ac oedran ysgol mewn gofal plant a oedd yn derbyn eu gofal i gyd gan un darparwr (49% a 47% yn y drefn honno). Roedd plant cyn ysgol 3-4 oed yn fwy tebygol o fynychu dau ddarparwr neu fwy na rhai 0-2 oed (65% o'i gymharu â 36%), ond nid oedd

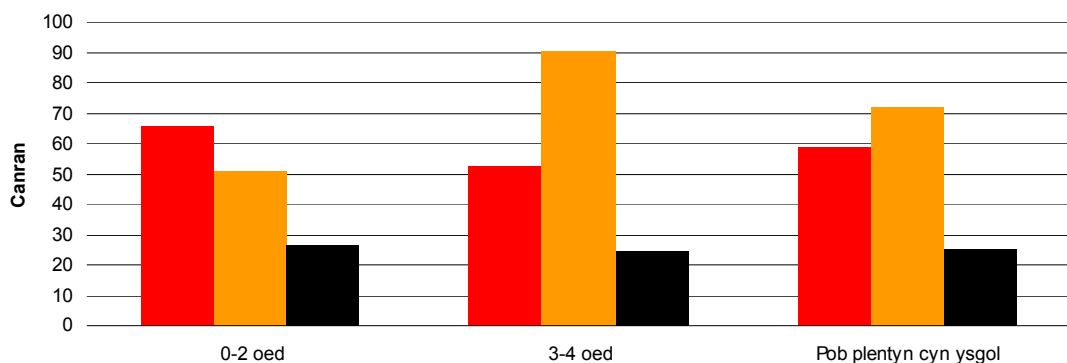
gwahaniaethau rhwng y grwpiau oedran ymhlith plant oedran ysgol. Roedd 26% o blant cyn ysgol mewn cyfuniad o ofal mewn canolfan a gofal anffurfiol, a 44% o blant oedran ysgol mewn cyfuniad o ofal mewn canolfan a gofal anffurfiol, yn mynychu tri darparwr neu fwy. Gall fod yn fater cymhleth i'r teuluoedd hyn greu a chynnal pecyn o ofal plant, ac mae'n debygol bod y plant hyn yn cael profiad o amrywiaeth o amgylcheddau gofal gwahanol.

Treuliodd plant cyn ysgol a oedd yn mynychu gofal plant gyfartaledd o 27.9 awr yr wythnos yno. Roedd y rhai 3-4 oed yn treulio mwy o oriau'r wythnos mewn gofal plant na'r rhai 0-2 oed (31.3 awr ar gyfartaledd o'i gymharu â 20.8). Roeddent hefyd yn tueddu i fod mewn gofal plant am fwy o ddiwrnodau'r wythnos, sydd fwy na thebyg yn adlewyrchu'r ffaith bod addysg y blynyddoedd cynnar rhan-amser di-dâl fel arfer yn cael ei gyflenwi ar draws sawl diwrnod yr wythnos. Treuliodd plant oedran ysgol gyfartaledd o 2.0 awr y dydd a 5.3 awr yr wythnos mewn gofal plant y tu allan i oriau ysgol.

Roedd 59% o blant cyn ysgol a oedd yn derbyn gofal plant yn gwneud hynny am resymau economaidd (e.e. i alluogi rhieni i weithio, chwilio am waith neu astudio); 72% am resymau cysylltiedig â phlant (e.e. ar gyfer datblygiad addysgol neu gymdeithasol, neu oherwydd bod y plentyn yn hoffi mynd yno); a 25% am resymau yn ymwneud ag amser rhieni (e.e. er mwyn i rieni allu cyflawni gweithgareddau domestig, cymdeithasu neu ofalu am blant eraill). Roedd plant hyn oedran ysgol yn fwy tebygol na'u cymheiriaid iau o fod yn mynychu darparwr gofal plant am resymau yn ymwneud â phlant (91% o'i gymharu â 51%). Y rheswm am hyn mae'n debyg yw bod nifer o'r plant hyn yn derbyn addysg y blynyddoedd cynnar rhan-amser am ddim ac roedd rhai plant 4 oed mewn dosbarth derbyn.

Rhesymau dros ddefnyddio darparwyr gofal plant ar gyfer plant cyn ysgol, yn ôl oedran y plentyn

Sail: Pob plentyn cyn ysgol yn yr aelwyd a oedd yn derbyn gofal plant ■ Economaidd ■ Cysylltiedig â'r plant ■ Amser rhieni

Roedd 50% o blant oedran ysgol yn mynychu gofal plant am resymau economaidd; 70% am resymau cysylltiedig â phlant; ac 16% am resymau'n ymwneud ag amser rhieni. Roedd y rhai 5-7 oed yn fwy tebygol na'u cymheiriaid hyn o fod yn mynychu am resymau'n ymwneud ag amser rhieni (23% o'i gymharu â 12% o rai 8-11 oed a 15% o rai 12-14 oed).

Ar draws plant cyn ysgol ac oedran ysgol, y rhai mewn cyfuniad o ofal a oedd yn fwyaf tebygol o fod yn mynychu darparwr am resymau economaidd.

Dengys hyn sut y gall fod angen creu pecyn gofal er mwyn cwmpasu oriau gweithio'r rhieni. Roedd rhai canfyddiadau hefyd yn awgrymu bod plant a oedd yn mynychu am resymau economaidd yn gwneud mwy o ddefnydd o ofal plant. Hefyd, ar draws pob grŵp oedran, câi gofal plant anffurfiol ei ddefnyddio'n llai aml ar gyfer datblygiad a mwynhad plant na gofal plant mewn canolfan a thu allan i ysgol.

Talu am ofal plant

Yn gyffredinol, dywedodd 53% o deuluoedd a ddefnyddiodd ofal plant yn yr wythnos gyfeirio eu bod wedi talu am y gofal i gyd neu rywfaint ohono. Roedd mwy o rieni wedi talu darparwyr ffurfiol na darparwyr anffurfiol, er bod cyfran fechan o deuluoedd a ddefnyddiodd berthnasau a ffrindiau wedi talu rhywfaint amdano (4%). Roedd taliad mewn ffyrdd eraill (e.e. gwneud ffafr, prynu anrhegion) yn eithaf cyffredin: roedd 38% o rieni a oedd yn defnyddio darparwyr anffurfiol wedi gwneud rhyw fath o daliad mewn ffordd arall yn yr wythnos ddiwethaf.

Y swm wythnosol canolrifol a dalwyd gan deuluoedd 'o'u pocedi eu hunain' oedd £16¹. Fodd bynnag, mae hyn yn cuddio amrywioldeb mawr mewn costau rhwng teuluoedd mewn amgylchiadau gwahanol ac sy'n defnyddio darparwyr gwahanol. Roedd teuluoedd yn talu'r symiau mwyaf i ddarparwyr mewn canolfan a darparwyr unigol – sef mathau o ofal sy'n cael eu defnyddio'n gyffredin gan blant cyn ysgol (yn arbennig plant 0-2 oed) - ac i ddarparwyr sy'n cynnig gofal am ddiwrnod llawn (e.e., meithrinfeydd dydd). Roedd teuluoedd gydag incwm dan 60% o'r canolrif yn llai tebygol o dalu am ofal plant, ac roedd y rhai a oedd yn talu yn talu llai am eu gofal fel arfer.

Dywedodd 12% o deuluoedd a oedd yn defnyddio gofal plant ffurfiol eu bod wedi derbyn cymorth ariannol gan eraill, yn cynnwys yr Awdurdodau Lleol, eu cyflogwr neu gyn-bartneriaid. Mae hyn yn debygol o fod yn amcangyfrif rhy isel o raddfa'r cyfraniadau gan ffynonellau eraill, gan nad yw nifer o rieni i'w gweld yn ystyried y 'talwyd' am eu lleoliad addysg y blynyddoedd cynnar. Yr ateb mwyaf cyffredin gan rieni oedd eu bod yn cael cymorth ariannol gan Awdurdodau Lleol, a'r ateb nesaf oedd cyflogwyr. Roedd teuluoedd â phlant cyn oedran ysgol yn fwy tebygol o lawer na theuluoedd â phlant hŷn o dderbyn cymorth gan Awdurdodau Addysg Lleol a chan gyflogwyr.

Dywedodd 73% o deuluoedd eu bod yn derbyn Credyd Treth Plant, 42% ar ei ben ei hun a 31% gyda Chredyd Treth Gwaith. Y credyd treth a dderbynnid ar gyfartaledd (canolrif) oedd £114 ar gyfer Credyd Treth Gwaith a £51 ar gyfer Credyd Treth Plant.

Mae rhai teuluoedd, ond nid pob un, sy'n derbyn Credyd Treth Gwaith yn gymwys i dderbyn credydau treth ychwanegol i helpu gyda chostau gofal

---

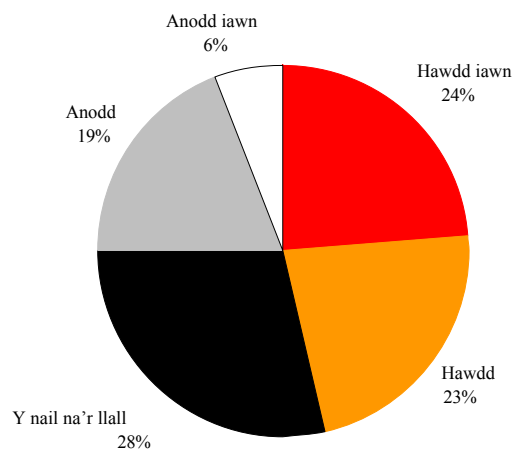
¹ Nid yw hyn ond yn cynnwys arian a dalwyd gan y teuluoedd eu hunain; dywedwyd wrth yr atebwyr na ddylid cynnwys arian a dalwyd gan bobl neu sefydliadau eraill. Felly amcangyfrif o'r gost i deuluoedd yw'r ffigur canolrifol hwn, yn hytrach na chost gyffredinol gofal plant, ac fe all fod yn is na'r cyfanswm y mae'r darparwr yn ei godi.

plant: dywedodd 11 y cant o deuluoedd a oedd yn derbyn Credyd Treth Gwaith eu bod yn derbyn elfen gofal plant y credyd treth. Dywedodd 66% o deuluoedd a oedd yn derbyn Credyd Treth Gwaith ond nid yr elfen gofal plant, eu bod yn ymwybodol o'r arian ychwanegol a oedd ar gael ar gyfer gofal plant. Y rheswm mwyaf cyffredin dros beidio â hawlio'r elfennau gofal plant oedd nad oedd teuluoedd yn gymwys (neu nad oeddent yn credu eu bod yn gymwys), un ai am nad oeddent yn defnyddio gofal plant priodol neu fod eu henillion yn rhy uchel.

Yn gyffredinol, dywedodd 25% o deuluoedd a oedd yn talu am ofal plant eu bod yn ei chael yn 'anodd' neu'n 'anodd iawn' talu eu costau gofal plant.

Anhawster talu am ofal plant

Sail: Teuluoedd a dalodd am ofal plant yn yr wythnos ddiwethaf

Ffactorau sy'n effeithio ar benderfyniadau am ofal plant

Os yw rhieni i wneud dewis cytbwys am ofal plant, mae angen iddynt allu cael gafael ar wybodaeth gyfredol a chywir am yr holl ofal plant sydd ar gael yn yr ardal leol. Fodd bynnag, mae tystiolaeth yn awgrymu nad yw pob rhiant yn teimlo bod gwybodaeth dda ar gael iddynt, ac efallai y bydd rhieni yn y grwpiau mwyaf difreintiedig mewn cymdeithas yn arbennig yn cael trafferth canfod y wybodaeth sydd ei hangen arnynt.

Dywedodd 68% o rieni eu bod wedi defnyddio un neu ragor o ffynonellau gwybodaeth am ofal plant yn y flwyddyn ddiwethaf. Ymhlith y rhai a oedd wedi defnyddio gwybodaeth, roedd y rhan fwyaf wedi dibynnu ar wybodaeth gan y bobl / sefydliadau yr oeddent yn cwrdd â nhw yn rheolaidd yn eu bywyd bob dydd, yn arbennig ar lafar gan ffrindiau / perthnasau ac, i'r rhai â phlant oedran ysgol, gwybodaeth a ddarparwyd gan eu hysgol. Crybwyllwyd Awdurdodau Lleol ac Ymwelwyr lechyd fel ffynhonnell gwybodaeth gan 10% o rieni, a chrybwyllodd 6% eu canolfan Cychwyn Cadarn / Dechrau'n Deg / Canolfan Blant Integredig. Roedd oddeutu un o bob pump o rieni (21%) yn gyfarwydd â'r Gwasanaeth Gwybodaeth i Deuluoedd (FIS) ac roedd ychydig dan hanner y rhain (9% o'r holl rieni) wedi ei ddefnyddio.

Roedd cyswllt cryf rhwng bod wedi cael gafael ar wybodaeth, a'r defnydd o ofal plant - roedd y teuluoedd hynny nad oeddent yn defnyddio darpariaeth ffurfiol yn llai tebygol o fod wedi cael gafael ar wybodaeth. Yn ei dro, roedd hyn yn golygu bod y grwpiau hynny yr oedd yn hysbys eu bod yn defnyddio cyfraddau is o ofal ffurfiol, yn arbennig teuluoedd incwm isel, yn llai tebygol o geisio gwybodaeth am ofal plant.

Roedd ychydig dan hanner y rhieni (47%) yn ansicr a oedd digon o ddarparwyr cyfrwng Cymraeg a dwyieithog yn eu hardal. Credai 30% nad oedd digon o ddarparwyr cyfrwng Cymraeg a chredai 28% nad oedd digon o ddarparwyr dwyieithog.

Roedd nifer gymharol uchel o deuluoedd yn defnyddio gofal y tu allan i'r ysgol (roedd 29% o deuluoedd yn defnyddio gweithgareddau y tu allan i'r ysgol ar safle ysgol ac roedd 4% yn defnyddio'r gweithgareddau hyn oddi ar safle ysgol). Ymhlith y teuluoedd hynny nad oeddent wedi defnyddio clwb y tu allan i'r ysgol, dywedodd 21% nad oedd eu hysgol yn cynnig clybiau y tu allan i'r ysgol. Gwelwyd rhywfaint o dystiolaeth o alw nad oedd yn cael ei fodloni - roedd 83% a ddywedodd nad oedd eu hysgol yn cynnig darpariaeth y tu allan i'r ysgol ar hyn o bryd, yn dweud y byddent yn defnyddio darpariaeth o'r fath pe byddai ar gael. Dewis personol oedd y prif reswm dros beidio â defnyddio'r gwasanaethau hyn pan oeddent ar gael, yn aml am nad oedd y plant yn dymuno mynd neu am fod amgylchiadau'r teulu yn golygu nad oedd angen defnyddio gofal o'r fath ar hyn o bryd. Roedd lleiafrif o deuluoedd yn dewis peidio â defnyddio darpariaeth o'r fath oherwydd problemau gyda chost, amseru neu hygrychedd.

Ychydig iawn o rieni a oedd heb ddefnyddio gofal plant o gwbl yn y flwyddyn ddiwethaf (8% o'r holl deuluoedd). Lle nad oeddent wedi defnyddio gofal plant, roedd hyn yn aml oherwydd bod gan deuluoedd blant hyn oedran ysgol neu oherwydd ei bod yn well ganddynt ofalu am eu plant eu hunain. O'r rhain, dywedodd oddeutu un o bob pump (19%) nad oeddent yn defnyddio gofal plant am na allent ei fforddio. O ganlyniad, i'r mwyafrif o deuluoedd nad oeddent wedi defnyddio gofal plant ffurfiol yn y flwyddyn ddiwethaf, nid oedd yn ymddangos bod unrhyw newidiadau posibl i ddarpariaeth gofal plant a allai newid eu meddwl. O ran gofal anffurfiol, dywedodd y rhan fwyaf o'r teuluoedd hyn (92%) fod gofal anffurfiol ar gael iddynt pe byddai ei angen ar gyfer achlysuron penodol, ond dywedodd llai ohonynt (65%) fod gofal anffurfiol ar gael ganddynt i helpu yn rheolaidd.

Roedd rhieni plant iau (0-2 oed) nad oeddent wedi defnyddio addysg feithrin (61%) yn priodoli eu penderfyniad i ddewis personol yn bennaf, ac roedd y rhan fwyaf yn mynegi dewis pendant i gadw eu plentyn adref gyda nhw. Dim ond lleiafrif a soniodd am broblemau gyda chost (5%) neu'r graddau yr oedd gofal plant ar gael (5%)

Barn rhieni am eu gofal plant ac addysg y blynyddoedd cynnar

Roedd rhieni a oedd yn defnyddio gofal plant ffurfiol fwyaf tebygol o ddewis darparwr gofal plant oherwydd enw da'r darparwr (46%), fel bod plant yn gallu cymysgu (44%) ac oherwydd y gofal a roddid (42%) e.e. rhywun a oedd yn serchog neu wedi'i hyfforddi'n dda. Roedd hyn yn berthnasol, waeth a oedd y gofal plant ar gyfer plant cyn ysgol neu blant oedran ysgol. Ar gyfer grwpiau cyn ysgol ac oedran ysgol, dim ond cyfran fechan o rieni a ddywedodd nad oedd ganddynt ddewis ynglŷn â pha ddarparwr i'w ddefnyddio.

Dywedodd bron pob rhiant â phlant cyn ysgol fod eu darparwr yn helpu eu plentyn i ddatblygu sgiliau e.e. adnabod llythrennau, geiriau, rhifau neu siapiau. Wrth edrych ar y sgiliau cymdeithasol yr oedd y darparwyr yn eu hannog e.e. chwarae â phlant eraill neu ymddwyn yn dda, roedd darparwyr plant cyn ysgol yn fwy tebygol na darparwyr plant oedran ysgol o annog y rhain.

Dywedodd rhieni plant cyn ysgol a phlant oedran ysgol mai siarad â staff oedd y ffordd fwyaf cyffredin o gael adborth gan eu darparwr. Fodd bynnag soniodd rhieni â phlant cyn ysgol am hyn yn fwy aml na rieni â phlant oedran ysgol. Mae'n debyg mai'r rheswm am hyn yw bod plant cyn ysgol yn bennaf yn mynychu lleoliadau blynyddoedd cynnar sydd â chyfrifoldeb addysgol ac felly bod disgwyl iddynt gynnig rhyw fath o adroddiad am ddatblygiad y plant (yn yr un modd ag ysgolion). Dywedodd rhieni plant cyn ysgol eu bod yn siarad yn fwy aml â darparwyr ynglŷn â sut yr oedd eu plentyn yn dod yn ei flaen a'r gweithgareddau yr oedd eu plentyn wedi cymryd rhan ynddynt, na rhieni plant oedran ysgol. Efallai mai'r rheswm am hyn yw y bydd plant hŷn yn mynychu addysg orfodol, y byddant felly mewn gofal plant yn llai aml, ac o ganlyniad y bydd angen llai o adborth ar rieni gan ddarparwyr gofal plant.

Dywedodd y rhan fwyaf o rieni â phlant 2-5 oed eu bod yn teimlo bod ganddynt ddigon o amser i gymryd rhan mewn gweithgareddau dysgu gyda'u plant gartref.

Barn rhieni am ba mor aml yr oeddent yn cymryd rhan mewn gweithgareddau dysgu gartref gyda'u plant

<i>Sail: Pob plentyn 2-5 oed</i>						
	Amllder				<i>Sail wedi'i bwysoli</i>	<i>Sail heb ei bwysoli</i>
	Digon yn bendant	Digon mae'n debyg	Dim digon mae'n debyg	Dim digon yn bendant		
	%	%	%	%		
Edrych ar lyfrau neu ddarllen storïau	57	27	13	3	157	162
Adrodd hwiangerddi neu ganu caneuon	59	26	12	3	156	161
Chwarae adnabod llythrennau, geiriau, rhifau	51	31	14	3	157	162

neu siapiau						
Paentio neu ddarlunio gyda'i gilydd	48	27	20	5	157	162
Chwarae gemau tu mewn a thu allan	49	36	13	2	156	161

D.S. Canrannau rhes

Yn gyffredinol, nid oedd rhyw lawer o wasanaethau ychwanegol ar gael gan ddarparwyr cyn ysgol ffurfiol sy'n darparu gofal mewn grwpiau, gyda 78% o rieni â phlant cyn ysgol yn dweud nad oedd unrhyw wasanaethau ychwanegol ar gael gan eu darparwr. Hefyd, nid oedd rhyw lawer o deuluoedd yn manteisio ar wasanaethau eraill gan ddarparwyr lle'r oeddent ar gael. Fodd bynnag, pan ofynnwyd pa wasanaethau y byddent yn eu defnyddio pe byddent ar gael, soniodd rhieni am nifer o wasanaethau. Gwasanaethau iechyd, cyrsiau neu hyfforddiant a chynghor a chymorth i rieni a grybwyllwyd yn fwyaf aml. Roedd y galw hwn am wasanaethau yn uwch na lefel y gwasanaethau a oedd ar gael a'r defnydd a wnaed ohonynt. Gall hyn awgrymu bod rhieni'n goramcangyfrif y tebygolrwydd y byddent yn defnyddio'r gwasanaethau hyn pe byddent ar gael.

Defnyddio gofal plant yn ystod gwyliau'r ysgol

Ychydig dros hanner y teuluoedd â phlant oedran ysgol a oedd yn defnyddio gofal plant yn ystod gwyliau'r ysgol (51%), ac roeddent yn fwy tebygol o ddefnyddio darparwyr anffurfiol yn unig (31%) na darparwyr ffurfiol yn unig (10%) neu gymysgedd o ddarpariaeth ffurfiol ac anffurfiol (9%).

Roedd rhai gwahaniaethau nodedig rhwng defnydd teuluoedd o ofal plant yn ystod y tymor ac yn ystod gwyliau'r ysgol. Roedd 44% o deuluoedd a oedd yn defnyddio gofal plant yn ystod y tymor, ddim yn gwneud hynny yn ystod gwyliau'r ysgol; ac roedd 37% o deuluoedd nad oeddent yn defnyddio gofal plant yn ystod y tymor, yn defnyddio rhywfaint o ofal yn ystod y gwyliau. Y prif wahaniaeth rhwng y tymor a'r cyfnod gwyliau oedd bod plant yn llawer mwy tebygol o dderbyn gofal gan ddarparwyr ffurfiol yn ystod y tymor (42%) nag yn ystod y gwyliau (15%). Clybiau a chynlluniau gwyliau oedd y ffurf fwyaf cyffredin ar ofal plant ffurfiol yn ystod y gwyliau (10%). O ran gofaluwyr anffurfiol, roedd neiniau a theidiau yn chwarae rhan bwysig mewn darparu gofal plant yn ystod gwyliau'r ysgol (roedd 28% o blant yn derbyn gofal gan nain a thaid yn ystod y gwyliau).

Roedd y defnydd o ofal plant ffurfiol yn ystod gwyliau'r ysgol yn amrywio yn ôl nodweddion y plant ac amgylchiadau eu teulu. Roedd y rhai a oedd yn llai tebygol o dderbyn gofal ffurfiol yn ystod y gwyliau yn cynnwys: plant hŷn oedran ysgol (h.y. y rhai 12 – 14 oed), plant o deuluoedd nad oedd yn gweithio, plant mewn cartrefi incwm is, a phlant a oedd yn byw mewn ardaloedd diffreintiedig.

Defnyddiodd dros ddwy ran o dair o rieni (71%) ofal plant yn ystod y gwyliau am resymau economaidd. Rhoddodd 59% o rieni resymau'n ymwneud â datblygiad neu fwynhad y plant, a rhoddodd 17% resymau'n ymwneud â'r

modd yr oedd y ddarpariaeth yn rhoi amser iddynt wneud pethau eraill (e.e. siopa, cadw apwyntiadau). Roedd rhesymau rhieni dros ddefnyddio gofal yn ystod y gwyliau yn amrywio yn dibynnu ar y mathau o ofal plant a ddefnyddid, h.y. roedd rhesymau'n ymwneud â datblygiad a mwynhad y plant yn tueddu i fod yn fwy pwysig wrth ddefnyddio darparwyr ffurfiol, tra bod rhesymau economaidd yn chwarae rhan bwysicach pan oedd rhieni'n defnyddio darpariaeth anffurfiol.

Roedd mwyafrif (62%) o rieni plant oedran ysgol a oedd yn gweithio yn ystod gwyliau'r ysgol yn credu ei fod yn "hawdd" neu'n "hawdd iawn" ei drefnu. Fodd bynnag, credai 23% ei bod yn "anodd" neu'n "anodd iawn". Pan ofynnwyd i rieni a oedd wedi defnyddio darpariaeth ffurfiol pa mor hawdd y byddai hi, yn eu barn nhw, i ganfod darparwyr eraill pe na byddai eu darparwyr arferol ar gael, credai'r mwyafrif (64%) na fyddai'n hawdd.

Roedd safbwyntiau rhieni ar ansawdd, hyblygrwydd a pha mor fforddiadwy yr oedd gofal yn ystod y gwyliau yn awgrymu bod nifer o rieni yn teimlo nad oedd y ddarpariaeth sydd ar gael yn ddigonol yn yr agweddau hyn. Dywedodd ychydig dros hanner y rhieni (52%) eu bod yn hapus ag ansawdd y gofal plant a oedd ar gael, ond dywedodd un o bob pump (21%) nad oeddent. Dywedodd un o bob tri (34%) iddynt brofi anawsterau wrth chwilio am ofal plant y gallant ei fforddio yn ystod gwyliau'r ysgol, a dywedodd chwarter (25%) iddynt gael problemau wrth ganfod gofal yn ystod y gwyliau a oedd yn ddigon hyblyg i ddiwallu eu hanghenion.

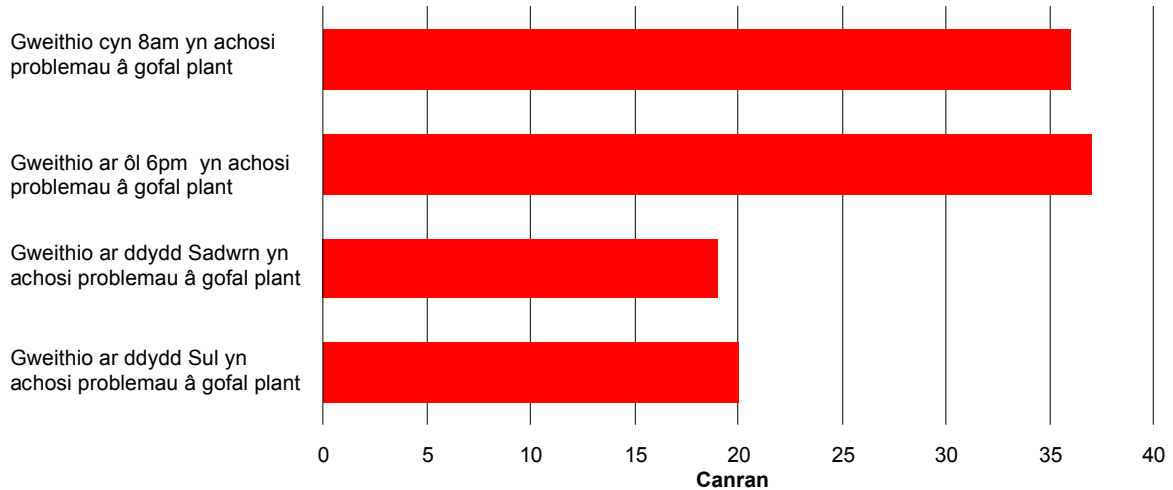
Yn olaf, gan ganolbwyntio ar deuluoedd nad oeddent yn defnyddio gofal plant yn ystod y gwyliau, dywedodd 40% eu bod yn debygol o ddefnyddio gofal plant yn ystod y gwyliau os oedd ar gael. Lle'r oedd rhieni'n defnyddio darparwyr ffurfiol yn unig yn ystod y tymor ond nid yn ystod y gwyliau, dywedodd ychydig dan hanner (48%) nad oedd eu darparwyr ar gael yn ystod y gwyliau. Awgryma'r ffigurau hyn fod lefel sylweddol o alw heb ei fodloni ar gyfer darpariaeth gwyliau, ymhlith y teuluoedd hynny a oedd yn defnyddio gofal plant ffurfiol yn ystod y tymor ond nid yn ystod y gwyliau. Gellid bodloni'r galw hwn trwy i ddarparwyr ffurfiol yn ystod y tymor aros ar agor yn ystod y gwyliau.

Mamau, gofal plant a gwaith

Nododd yr arolwg fod cyflogaeth ymhlith mamau wedi cynyddu o 59% yn 2004 i 66% yn 2009. Dywedodd mwyafrif y mamau eu bod yn gweithio oriau annodweddiadol ar ryw amser yn ystod yr wythnos (67%), er bod hyn yn bennaf yn golygu gweithio ar ddyddiau Sadwrn a gyda'r nos. Dywedodd lleiafrif sylweddol o famau fod gweithio oriau annodweddiadol wedi achosi problemau gyda gofal plant.

Pa un a oedd gweithio oriau annodweddiadol yn achosi problemau â gofal plant

Sail: Yr holl famau a oedd yn gweithio oriau annodweddiadol

O ran mamau a oedd wedi dechrau swydd gyflogedig yn ystod y 2 flynedd ddiwethaf neu a oedd wedi cynyddu eu horiau o fod yn rhan-amser i amser llawn, y rhesymau mwyaf cyffredin a roddwyd dros wneud hynny oedd eu bod wedi llwyddo i gael gwaith a oedd yn eu galluogi i gyfuno gwaith a gofalu.

Dengys y canfyddiadau ar drefniadau gofal plant fod i ba raddau yr oedd gofal anffurfiol ar gael, camau bywyd plant a chael gofal plant dibynadwy i gyd yn ffactorau a oedd yn galluogi mamau i fod mewn cyflogaeth. Fel y disgwyliwyd, roedd tadau'r plant, yn ogystal â pherthnasau eraill a ffrindiau, yn chwarae rhan mewn cynorthwyo mamau i sicrhau a chadw swyddi cyflogedig.

Cyfeiriwyd at ystyriaethau ariannol yn aml ymysg y ffactorau eraill a oedd yn dylanwadu ar gyflogaeth mamau: soniodd cyfran sylweddol o famau am anghenraid ariannol fel ffactor yn ymwneud â'u cyflogaeth (70%), ac roedd hyn yn fwy cyffredin ymhlith mamau heb gymar (82% o'i gymharu â 66% o famau oedd â chymar). Roedd cyfeiriadedd gwaith hefyd yn ddylanwad pwysig, gyda nifer sylweddol o famau yn dweud eu bod yn mwynhau gweithio. O'i gymharu â ffactorau eraill, mae'n ymddangos bod cyflogaeth sy'n gweddu i deuluoedd wedi chwarae rhan lai mewn galluogi mamau i weithio. Mae hyn yn arbennig o wir am famau heb gymar, a gall adlewyrchu'r ffaith ei bod yn anodd sicrhau'r trefniadau hyn yn hytrach na'r ffaith nad oes galw amdanynt.

Roedd cyfran fechan o famau yn astudio (16%) ac, fel y gwelwyd gyda'r rhai a oedd yn gweithio, roedd camau bywyd y plant, y graddau yr oedd gofal plant dibynadwy ar gael, a darpariaeth gofal plant gan berthnasau i gyd yn ffactorau allweddol a oedd yn galluogi mamau i astudio.

Dengys y canfyddiadau ynglŷn â threfniadau gweithio delfrydol yr hoffai lleiafrif sylweddol o famau roi'r gorau i weithio i ddod yn ofalwyr llawn amser, tra byddai mwyafrif bach yn hoffi lleihau eu horiau gweithio.

Yn ôl y dadansoddiad o famau nad oeddent mewn cyflogaeth, mae cyfran sylweddol wedi crybwyll bod gofal plant yn ffactor a oedd yn eu rhwystro rhag gweithio. Gwelwyd bod ystyriaethau ariannol yn dylanwadu ar benderfyniadau lleiafrif sylweddol o famau i aros allan o waith, gydag ychydig dros chwarter y mamau yn dweud na fyddent yn ennill digon o arian i gyfiawnhau mynd i weithio.

Casgliadau

Addysg y blynyddoedd cynnar i rai tair a phedair oed

Cyflwynwyd yr hawl i addysg y blynyddoedd cynnar yn ddi-dâl fel rhan o'r strategaeth i wella canlyniadau plant. Mae'r rhaglen hon wedi llwyddo i raddau helaeth, o ran y niferoedd sydd wedi manteisio ar y cyfle, a dengys yr arolwg pa mor bwysig yw addysg y blynyddoedd cynnar i rieni o ran datblygiad addysgol a chymdeithasol eu plant. Fodd bynnag, mae'n ymddangos bod nifer o rieni â phlant tair a phedair oed yn dygymod â'u hanghenion gofal iechyd trwy ddefnyddio darparwyr gwahanol. Mae'n ymddangos hefyd bod ar gyfran uchel o rieni angen mwy o oriau o addysg y blynyddoedd cynnar a gofal plant nag sydd ar gael am ddim.

Gofal plant y tu allan i'r ysgol i blant oedran ysgol

Mae Strategaeth Gofal Plant Cymru (Llywodraeth Cynulliad Cymru 2005) yn cydnabod pwysigrwydd darpariaeth y tu allan i'r ysgol i blant ac i rieni, ac yn datgan yr ymrwymiad i gefnogi datblygiad perthynas lawer agosach rhwng ysgolion a'r cymunedau y maent yn eu gwasanaethu. Mae'n galonogol bod mwy o deuluoedd yn defnyddio gwasanaethau y tu allan i'r ysgol yn 2009 nag yn 2004, a bod gofal y tu allan i'r ysgol ar gael mor eang. Fodd bynnag, roedd nifer o rieni nad oedd gwasanaethau y tu allan i'r ysgol ar gael iddynt, yn dweud y byddent yn eu defnyddio pe byddent yn gallu. Mae hyn yn awgrymu rhyw lefel o alw heb ei fodloni.

Ymhlith plant oedran ysgol, y clybiau hyn oedd y ffurf fwyaf cyffredin ar ofal plant. Fodd bynnag, er ei bod yn ymddangos eu bod yn darparu ar gyfer plant ysgol ar draws yr ystod oedran y mae'r arolwg yn ei chwmpasu (h.y. hyd at 14 oed), roedd mwy o blant cynradd nag uwchradd yn mynd i glybiau y tu allan i'r ysgol. Efallai mai'r rhesmw yw bod plant ysgol uwchradd yn gallu treulio rhywfaint o amser yn y dydd ar eu pennau eu hunain, neu ei bod yn anodd cael rhai yn eu harddegau i ymwneud â gweithgareddau y tu allan i'r ysgol.

Gofal plant yn ystod y gwyliau i blant oedran ysgol

Mae tystiolaeth gan Arolwg Gofal Plant a'r Blynyddoedd Cynnar yng Nghymru yn dangos yr anghenion amrywiol sydd gan deuluoedd â phlant oedran ysgol am ofal yn ystod y gwyliau. Er enghraifft, mae'n ymddangos bod gan rai teuluoedd angen am ofal plant yn ystod y gwyliau nad oes ganddynt yn ystod y tymor (pan mae eu plant yn yr ysgol am ran fwyaf y dydd). Ar y llaw arall, mae rhai teuluoedd sy'n defnyddio gofal plant yn ystod y tymor nad oes arnynt

angen defnyddio gofal plant yn ystod y gwyliau, neu nad ydynt yn dymuno gwneud hynny. Hefyd, mae'n ymddangos bod gwahanol fathau o ofal yn ystod y gwyliau yn cyflawni swyddogaethau gwahanol, gyda gofal ffurfiol yn cael ei ddefnyddio'n bennaf er lles a mwynhad y plant, a gofal anffurfiol yn cael ei ddefnyddio'n bennaf fel bod rhieni'n gallu gweithio. Mae clybiau gwyliau yn amlwg yn cyflawni mwy na swyddogaeth gofal plant i lawer o blant. Fodd bynnag, nid yw'r ddarpariaeth bresennol yn bodloni'r galw bob amser fel gofal plant i rieni sy'n gweithio. Wedi dweud hynny, i'r rhai a oedd wedi trefnu gofal yn ystod y gwyliau, roedd yn cyflawni swyddogaeth nad oedd rhieni'n credu y gellid ei chyflawni fel arall gan ei bod yn anodd cael rhywbeth yn ei le. Mae'n ymddangos mai'r brif her o ran polisi yw cefnogi darpariaeth yn ystod y gwyliau sy'n gweddu i anghenion amrywiol plant a'u teuluoedd.

Cyflogaeth mamau

Mae lleihau tlodi plant drwy gynyddu cyflogaeth mamau wedi bod yn agwedd bwysig ar bolisi diweddar y llywodraeth. Mae'r Arolwg Gofal Plant yn dangos cysylltiad eglur rhwng cyflogaeth mamau, a'r graddau y mae gofal plant priodol ar gael. Gellir diwallu'r angen hwn am ofal plant drwy ofal plant ffurfiol, ac mae cymorth parhaus y llywodraeth tuag at sicrhau bod gofal plant o ansawdd da ar gael am bris y gellir ei fforddio yn allweddol er mwyn cynorthwyo nifer o famau i gymryd rhan yn y farchnad lafur. Dylid nodi serch hynny, bod gofal plant anffurfiol hefyd yn hynod werthfawr i rieni, a bod hyn yn tanlinellu pa mor bwysig yw cefnogi gofalwyr anffurfiol (yn arbennig neiniau a theidiau) fel y gallant barhau i chwarae rhan yn hyn o beth. Yn olaf, er bod darpariaeth gofal plant yn hanfodol i gefnogi cyflogaeth mamau, gall cyflogwyr gyfrannu hefyd at gefnogi mamau yn y gweithle oherwydd y gall agweddau arbennig ar swyddi menywod hwyluso cyflogaeth e.e. bod yn gallu gweithio oriau hyblyg neu gael cyfle i weithio gartref.

Teuluoedd sy'n profi anfantais

Mae'n bwysig sicrhau bod yr un cyfle ar gael i bawb dderbyn gofal plant fforddiadwy, er mwyn cefnogi canlyniadau i blant o gefndiroedd difreintiedig ac o ran hwyluso cyflogaeth mamau. Mae'r adroddiad hwn yn dangos bod plant sy'n profi anfantais yn llawer llai tebygol o dderbyn gofal plant na'u cymheiriaid mwy cefnog. I raddau, mae hyn yn adlewyrchu anghenion y teuluoedd hynny am ofal plant; fodd bynnag, mae hefyd yn amlwg nad dewis cadarnhaol i nifer o deuluoedd yw bod yn ddi-waith a gwneud llai o ddefnydd o ofal plant. Yn hytrach, mae'n adlewyrchu'r ffaith bod ffactorau'n eu rhwystro rhag defnyddio gofal plant a chymryd rhan yn y farchnad lafur.

Mae'r ffaith bod cynifer o deuluoedd yn manteisio ar addysg y blynyddoedd cynnar rhan-amser am ddim i blant 3 a 4 oed (95%) yn dangos llwyddiant y polisi cyffredinol hwn. Fodd bynnag, mae'n bwysig sicrhau y dosberthir gwybodaeth yn barhaus a phriodol am yr hawl hon. Hefyd, mae angen cydnabod a chefnogi'r ffaith bod teuluoedd difreintiedig yn defnyddio ffynonellau gwybodaeth gwahanol – megis mwy o ddefnydd o'r Ganolfan Byd Gwaith – yn arbennig gan fod rhieni wedi dweud nad oeddent mor fodlon ar y wybodaeth a ddarperid gan y Ganolfan Byd Gwaith.